

Sivistys, osaaminen ja kestävät elämäntavat

1. Visio ja tavoitteet

Muutosvisio vuoteen 2030:

“Vahvistuva kestävä kehitys edistävää osaamista ja arvopohja luovat ihmisten elämään merkityksellisyyttä ja kasvattavat osaamista, joka tukee ratkaisujen syntymistä globaaleihin kestävyysongelmiin. Kasvatus ja opetus, ovat kaikkien saatavilla. Jatkuva oppiminen tarjoaa jokaiselle mahdollisuuden oppia uusia tietoja ja taitoja muuttuvan maailman tarpeisiin työelämässä ja sen ulkopuolella. Kasvatus- ja koulutusjärjestelmä takaa kestävyysmurrosta edistävän sivistyksen kaikille väestöryhmille yhdenvertaisesti ja saavutettavasti. Väestön koulutustaso on kasvanut ja koulutus- ja osaamiserot ovat kaventuneet. Yhteiskunta tukee kestäviä elämäntapavalintoja, asenneilmapiiri ja mahdollisuus tehdä kestäviä valintoja on vahvistunut. Vaikka suomalaiset kuluttavat vähemmän ja kestävämmiin, hyvinvointi on korkeammalla tasolla.”

Muutostavoitteet:

1. Ihmisten kokemus oman elämän merkityksellisyydestä on vahvistunut. Kaikilla ihmisillä on kokemus, että heillä on mahdollisuus ja taitoja vaikuttaa yhteiskunnan kehityksen suuntaan.
2. Edellytykset opintojen ja koulutuksen jatkamiseen ovat tasa-arvoiset asuinpaikasta ja perhetaustasta riippumatta. Koulutus ja uusien taitojen oppiminen ovat yhdenvertaisesti saatavissa ja saavutettavissa kaikissa ikä- ja väestöryhmissä. Lisäksi aikuiskoulutuksen osallistumisen aste kasvaa.
3. Elämäntapojen jalanjälki on pienentynyt, esimerkiksi suomalaisten hiilijalanjälki on laskenut kansainvälisten sopimusten ja velvoitteiden mukaisesti.
4. Koulutuksen tavoitteet ja käytännön toteutus edistävät kestävä kehitystä edistävää osaamista ja arvoja varhaiskasvatuksesta alkaen kaikilla koulutusasteilla ja aloilla. Koulutus ja tiede antavat osaamisia ja taitoja tutkimuksen ja innovaatioiden kehittämiseen ja hyödyntämiseen.

2. Muutostarina

Huom! Katso polkukuva tämän tiedoston viimeiseltä sivulta.

Kestävien elämäntapojen ja siihen liittyvän sivistyksen ja osaamisen edistäminen ja valtavirtaistaminen suomalaisessa yhteiskunnassa ja siihen liittyvä kestävyysmurros vaatii aluksi sitä, että koulutuksessa saadaan aikaiseksi koulutusparadigman muutos. Tällä tarkoitetaan koulutuksen päämäärien uudeelleen ajattelua kestävästä kehityksestä kehittävästä osaamisesta ja sivistyksestä sekä laajemmin ihmisyyden ja ihmisarvon päämäärien näkökulmasta. Muutos tulisi näkyä mm. siinä miten muun muassa opetussuunnitelmia ja opetussuunnitelmien perusteita käytäisiin pitkäjänteisesti ja kaikkia opetussuunnitelmatyöhön osallistuvia tahoja osallistaen kattavasti ja syvästi läpi kestävästä kehityksestä edistävää osaamisen, taitojen ja kestävästä kehityksen arvojen näkökulmasta koko koulutus- ja kasvatuskentän osalta. Tämä tarkoittaa siis arvopohjien päivittämistä kattavasti, laajasti ja eri koulutussektoreita ja -aloja läpileikkaavasti. Tämä luo alun, jonka myötä muiden toimien ja vaiheiden avulla ja kautta voidaan tavoitella yleistä ja kattavaa yhteiskunnan kulttuurista kestävyysmurrosta kohti kestäviä elämäntapoja sivistyksen edistämisen avulla. Tämä vaatii resurssointia onnistuakseen, jotta voidaan turvata perusta kestävyysmurroksen tavoittelulle. Myös tieteen ja tutkimuksen resurssit ovat tärkeitä, koska murroksen ja sen kaikkien toimien tulisi pohjautua tutkittuun tietoon ja ymmärrykseen. Ja tiede ja tutkimus tuottavat uusia ratkaisuja kestävyysmurroksen tarpeisiin.

Kestävyysmurroksessa sivistys ja osaaminen tulisi ymmärtää laajasti myös kulttuuriin, liikuntaan ja nuoriso- sekä järjestö-, seura- ja harrastustoimintaan osallistumisen kautta. Tällaiseen toimintaan osallistuminen pitäisi myös tunnustaa ja tunnustaa hyvinvointia lisäävänä ja elämäntapoihimme vaikuttavana tekijänä. Eri tahoilta ja tahojen kautta hankittu osaaminen ja kokemukset kehittävät ihmisen valmiuksia ja osaamista, joita tarvitaan kestävyysmurroksessa.

Kestävyysmurros tapahtuu yhteiskunnassa kolmella tasolla: 1) käyttäytymisen ja teknologian murros, 2) politiikan ja rakenteiden murros sekä 3) käsitysten ja maailmankuvan murros _ ja juuri kestävässä kehityksessä liittyvän osaamisen kehittämisen ja sivistyksen kasvattamisen kautta. Tällä ei voida kuitenkaan yksin saavuttaa murrosta yksilön tai laajemmin yhteiskunnassa esiintyviä kestäviä elämäntapoja. Kun pyrimme uudistamaan yhteiskuntaa kestävämmäksi, on tällöin tarpeen sekä kehittää ihmisten elämäntapojen ja kuluttamisen käytäntöjä sekä tarkastella niitä yhteiskunnan rakenteita, jotka määrittelevät valintojen mahdollisuuksia ja vaikuttavuutta. Tähän tarvitaan avuksi myös talouden ja työn, terveyden, energian, monimuotoisuuden ja ruoan teemojen murrosten tavoitteiden saavuttamista, jotta kansalaisten elämäntavat voivat muuttua kestäviksi. Osaaminen ja sivistys toimii kuitenkin tärkeänä mahdollistajana, kun näitä kaikkia teemoja edistetään ja niiden kautta haetaan kestävyysmurrosta. Kestävästä kehityksestä osaaminen ja arvot siirtyvät koulutettujen ihmisten kautta yhteiskuntaan ja työelämään.

Kestävyysmurroksen käynnistämisvaiheessa voisi laatia erityisen ja uudentyyppisen kansallisen strategian määrittämään niitä koulutuksen ja kasvatuksen avulla opetettavia kestävä kehityksen kansalaistaitoja ja arvoja niihin liittyvän osaamisparadigman muutosta, joita laaja kestävyysmurros edellyttää. Tämä pohjautuu ajatukseen, että tuki osaamisen ja sivistyksen paradigman muutokselle lähtee yhteisestä strategiasta. Toisaalta, strategian sijasta saman lopputuloksen voi saada myös muita ohjauskeinoja kehittämällä tai tarkastelemalla syvällisesti jo aiempien ohjausasiakirjojen ja lakien mahdollistavia puitteita. Tällaiselle strategialle on nopea tarve, ja siinä pitää keskustella samalla myös kestävä kehityksen paradigman muutoksesta koulutuksessa ja kasvatuksessa.

Lisäksi muutoksen aikana on tärkeää tunnistaa ennakoiden tulevaisuuden osaamista työelämän, työvoiman ja työelämässä vaadittavan osaamisen kannalta. Tulevaisuuden osaajaprofiilit työelämässä voivat kestävä kehityksen näkökulmasta olla erilaiset kuin nykyhetken ja nykytietämyksen valossa. Lisäksi esimerkiksi ammattiin tähtäävän koulutuksen tarjoaman osaamisen ja koulutusmäärien ennakointi on tärkeää, että jokin tietty koulutus tai ei kouluttaisi tulevaisuudessa sektorille, jossa on kohonnut riski työttömyyteen ja sitä kautta kohonnut riski osattomuuteen tai jopa syrjäytymiseen. Tämä voi hidastaa kestävä kehitystä edistävän osaamisen omaksumista.

Osaamistarpeiden ennakoinnin myötä ymmärrystä jalkautetaan laajasti, laaja-alaisesti ja poikkileikkaavasti käytäntöön, jolloin mm. korkeakoulutus, vapaa sivistystyö, aikuiskoulutus, ammatillinen koulutus ja täydennyskoulutus vain muutamia mainitaksemme voivat vastata tulevaisuuden työelämätarpeisiin _ ja erityisesti kestävä kehityksen taitojen ja arvojen näkökulmasta. Tutkimuksen ja tutkitun tiedon tulisi ohjata osaamisen ennakointia ja tunnistamista. Keskeistä on se, että millaisia taitoja ja tietoja tarvitaan tulevaisuuden kestävyyskysymysten ratkomiseksi. Lisäksi on tärkeää tunnistaa ja ennakoida miten tutkintorakenteet, oppimisen avoimuus ja elinikäinen oppiminen pystyvät paremmin vastaamaan muuttuviin osaamistarpeisiin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita vain listaa osaamisista tai tutkinnoista, vaan kyse on enemmänkin laajemmin oppimispolkujen rakenteesta, osaamisesta ja siitä, miten osaamisia voidaan tunnistaa ja osaamisvajeisiin vastata. Näin osaamista voidaan kohdentaa tulevaisuudessa oikeisiin paikkoihin. Keskeistä on muistaa, että elämä on jatkuvaa oppimista ja kehittymistä, ja jatkossa tämä kehityssuunta vahvistuu entisestään.

Kestävä kehitystä tukevien elämäntapojen valtavirtaistumiseen Suomessa voidaan päästä ainoastaan, kun huomioidaan ja osallistetaan osaamis-, koulutus- ja kasvatuskenttää laajalti. Tämä tarkoittaa formaalia koulutusta ja kasvatusta antavien tahojen lisäksi eri non- ja informaalia oppimista mahdollistavien tahojen osallistamista ja niiden välisen yhteistyön ja rajapintojen mahdollistamista ja tukemista. Näitä tahoja löytyy niin kulttuuri-, liikunta- ja nuorisopalveluista, harrastustoiminnasta kuin tiedotusvälineistä. Näin mahdollistetaan se, että yksilöiden oppiminen kumuloituu toimijoiden ja yhteisöjen kautta koko yksilön elämän läpi kestävä oppimispolun ajan _ ja jopa välillä myös joidenkin asioiden tai asenteiden poisoppimisen avulla. Tämä vaatii eri toimijoilta ja kentän eri osilta formaalin, nonformaalin ja informaalin koulutuksen, kasvatuksen ja sivistystyön yhteistyötä, sen kehittämistä ja ennen

kaikkea eri sektoreiden huomioimista keskittymättä liikaa vain esimerkiksi formaaliin koulutukseen. Lisäksi tärkeää on se, että, että kansalaisille tulee näkyväksi kaikki ne mahdolliset paikat oppia ja kasvaa, mitä heillä on käytössään yhteiskunnassa. Lisäksi tärkeää on se, että oppiminen ja sivistyminen ovat yksilön elinikäisiä prosesseja, ja niitä tulisi tukea monipuolisesti. Tähän sisältyy muodollinen peruskoulutus ja tutkintokoulutus kuin myös työelämässä oppiminen, vapaa sivistystyö sekä vapaa-ajalla tapahtuva oppiminen harrastuksissa, yhdistystoiminnassa sekä muiden kolmannen sektorin toimijoiden taholta. Yhteiskunnassamme on runsaasti eri tahoja ja toimijoita, joita tämän muutokseen pyrkiminen tulisi koskettaa ja jotka tulisi osallistaa. Näitä löytyy niin kulttuurilaitoksista, harrastustoiminnasta, järjestöistä, jopa maanpuolustuksesta, sekä vapaan sivistystyön laitoksista kuin työssä ja työelämässä oppimisesta asti.

Myös media ja tiedotusvälineet ovat osa epämuodollisia kansalaisten taitoja ja sivistystä edistäviä tahoja ja kanavia, koska niillä on keskeinen rooli tiedon ja uutisten välittämisessä. Tämä voi myös edistää kansalaisten oppimista ja sivistyksen kasvua. Lisäksi media _ niin perinteinen media kuin sosiaalinen media _ vat merkittävä muutosajuri tai muutoksen mahdollistaja kestävien elämäntapojen saralla. Mediasisällöt mahdollistavat matalan kynnyksen oppimista ajasta ja paikasta riippumatta, mutta toisaalta ruokkivat myös kestävä kehityksen vastaista kulttuuria. Median haasteena nähdään polarisoitunut keskustelukulttuuri ja disinformaation leviämisen uhka. Tämän takia tarvitaan sekä mediayhtiöiden työtä ja osallisuutta että kansalaisten medialukutaidon kasvamista.

Kulku koulutuksen, kasvatuksen ja sivistyksen kasvattamisen sekä osaamisen tasa-arvoisten mahdollisuuksien edistämisen keinoin kohti kestävä kehityksen mukaisten elintapojen valtavirtaistumista sen mahdollisuuksien yhdenvertaisuutta Suomessa vaatii myös ohjausta ja oppimisen tukemista laajasti ja laaja-alaisesti. Kaikilla pitää olla mahdollisuus kasvaa oman elämänsä tekijäksi ja toteuttajaksi sekä tulevaisuutemme uudistajaksi osana kestävyysmurrosta. Erityisen tärkeää on ohjauksen lisääminen ja kohdentaminen erilaisille oppijoille sekä oppimisessa putoamisvaarassa olevien tukemista. Tämä sisältää niin ne, joilla on oppimisen haasteita kuin myös heikosti opetuksen kieltä osaavat. Lisäksi on tärkeää on huomioida ja antaa tukea aliedustetuilla ryhmille mm. opintosiiirtymissä sekä siirtymisessä opinnoista työelämään, ja myöhemmin jo työelämässä esimerkiksi uravaihdoksien yhteydessä ja täydennyskoulutuksessa. Näin voimme tukea yksilön koko elämänpolkua, mikä on tärkeää kestävyysmurroksen aikaansaamiseksi. Näiden toimien ansiosta kestävä kehityksen taitojen ja arvojen oppiminen ja omaksuminen mahdollistuu yhdenvertaisesti eri tilanteissa ja eri vaiheissa oleville sekä ottaa yksilöllisyyden huomioon. Näin pyritään tukemaan henkilökohtaisen ja läpi elämän kulkevan oppimispolun luomista ja tukemista. Lisäksi on tärkeää, että kaikki ohjauksen tukimallit tulee pohjautua tutkittuun tietoon.

Koko muutoksen ajan tulisi pyrkiä seuraamaan osaamisen kehittymisen muutoksia ja murroksen etenemistä. Tämä vaatii työkaluja ja mittareita, joilla voidaan havaita oppimisen muuttavan maailmaa. Nykyiset mittarit eivät tähän välttämättä riitä tai ne ovat liian kapeakatseisia. Muutoksen välivaiheena pyritään olemaan tilanteessa, että olemme saaneet lisättyä tietoisuutta kestävä kehityksen aktiivisesta kansalaisuudesta ja kriittisestä ajattelusta sekä siitä, että

yleisesti jo tunnustetaan ja hyväksytään kestäväen kehityksen näkökulmasta hyvinvoiva kansalainen ja kansalaisilla on parempi ymmärrys kestävästä elämäntavoista. Lisäksi pyritään olemaan tilanteessa, että yhteiskunnassamme tunnustetaan ja tunnustetaan kansalaisia, joista huokuu positiivinen kuva hyvinvoivasta kansalaisesta ja joka elää uusien oppimiensa arvojen mukaisesti.

Kun parhaassa tapauksessa tällainen positiivinen kuva hyvinvoivasta ja kestäväen kehityksen arvojen mukaisesti elävästä ja toimivasta kansalaisesta valtavirtaistuu, voi yksilöiden oppiminen kumuloitua yhteisöjen kautta kestäväksi kulttuurin muutokseksi. Ja samalla yhteiskunnan positiivisen muutoksen kautta voidaan saavuttaa kansalaisten kestävää kehitystä edistävä osaaminen ja kestäväen kehityksen taidot. Mutta, jos kestäväen kehityksen arvot ja elämäntavat eivät koulutuksen ja sivistyksen toimien myötä valtavirtaistuu, joudutaan harkitsemaan vaihtoehtoja kulkua. Tässä toisen ääripään negatiivisessa skenaariossa yksilöillä olisi henkilökohtaisia ympäristöbudjetteja tai ympäristöjalanjälkitilejä, joiden rajojen sisäpuolella pysymistä valvotaan. Tässä skenaariossa myös muut toimet ovat epäonnistuneet ja negatiivisia pakotteita asetetaan myös organisaatioille, eikä vain yksilöille. Samaan tapaan kuin olemme verovelvollisia, velvollisia noudattamaan lakeja yms. olisi meillä velvollisuus esimerkiksi kierrättää, elää vähäpäästöistä elämää jne. Olisi epäoikeudenmukaista, jos sallisimme osan väestöstä esimerkiksi kuluttavan muita paljon enemmän luonnonvaroja ja siten vaarantavan nykyisten ja tulevien sukupolvien elinehdot. Todellinen kestävyysmurroksen toteutuminen voi olla myös todennäköisesti jossain näiden ääripäiden välillä; osa tavoitteista toteutua, osa toteutuu osittain ja osaan ei yllätä.

3. Arvio muutoksen etenemisestä

Muutos ja murros pyrkii kulkemaan kohti kestäväen elämäntapojen valtavirtaistumista, osaamista ja sivistystä. Tällä matkalla tarvitaan toimia, joista osa on kiireisiä ja osa ei ole vielä ajankohtaisia. Formaalisissa koulutuksissa on paljon tapahtumassa sellaista, jotka luovat pohjan muutospolun alkupäässä ensimmäisissä toimissa. Mutta kiireisiä toimia on tunnustaa jo pian mitä ovat ne kestäväen kehityksen kansalaistaidot ja osaaminen, jota polulla tavoitellaan, ja joita tarvitaan, jotta muutospolku päästään maaliin asti. Tähän tarvitaan uudenlaisen kestäväen kehityksen kansalaistaitojen kansallisen strategian pikaista toteuttamista. Muutoksen aikaansaamiseksi on lisäksi keskeistä aloittaa pian keskustelu ja toimet siitä, miten voimme laajentaa yhteistyötä laajasti formaalin, informaalin ja nonformaalin oppimisen välillä, kun yhteisesti ja yhteistyössä pyrimme kehittämään kestävää kehitystä edistävää osaamista, taitoja ja arvoja ja niiden opettamista.

Muutokseen tarvitaan oppilaitoksia ja toimijoita, jotka eivät vain toisissa vallitsevia toimintamalleja, vaan toimivat yhteiskunnan uudistajina yhdessä uudistavan oppimisen periaatteen pohjalta. Vapaan sivistystyön oppilaitokset ja järjestöt voivat olla suunnannäyttäjiä yhteiskuntaa uudistavassa yhteisöllisessä oppimisessa. Onneksi koulutuksen ja sivistyksen parissa on jo paljon rakenteita valmiina. Esimerkiksi oppilaitoksissa, koulutuksessa ja varhaiskasvatuksessa on valmiita rakenteita ohjaukseen sekä heikoimmassa asemassa olevien ja erilaisten oppijoiden huomioimiseen. Lisäksi suomalaisessa tiedekentässä on jo olemassa

osaaminen ja rakenteet murroksen eri vaiheissa vaadittavan tieteellisen ymmärryksen ja tiedon hankkimiseksi. Haasteena näissä kaikissa onkin se, että riittävätkö resurssit niiden riittävään ja laajaan hyödyntämiseen, vaikka rakenteet ovatkin jo olemassa.

Murroksen alkuun saaminen vaatii uudenlaisen kansallisen strategian pikaista valmistelua _ strategiaa kansalaisilta vaadittavista kestävästä kehityksen taidoista ja arvoista. Tämän pohjustukseksi tarvitaan keskustelua koko koulutuksen ja osaamisen paradigman uudistamisesta kestävästä kehityksestä edistävän osaamisen ja sivistyksen perustalle. Kestävästä kehityksen osaamisen ja arvojen integroinnilla nykyiseen ensisijaisesti talouden intressejä palvelemaan koulutukseen ei saavuteta yhteiskunnan kulttuurista muutosta.

4. Muutoksen epävarmuudet / mahdolliset ristiriidat

Kestävästä kehityksen mukaiset elämäntavat valtavirtaistuvat tavalla tai toisella – joko vapaaehtoisuuteen perustuen tai poliittisesti ohjatun pakon edessä.

Oikeutus muutokselle ottamalla kaikki tahot ja kaikki kansalaiset tasavertaisesti ja yhdenvertaisesti mukaan polun toteuttamiseen. Tässä piileekin polun merkittävin epävarmuus eli erilaisten informaalin ja nonformaalin oppimisen toimijoiden osallistaminen koko yhteiskunnassa. Voi olla, että kaikki toimijat eivät koe yhteistä tavoitetta omakseen, ja eivät näin ollen osallistu tai osallistuvat vain velvollisuudesta minimipanoksella.

Muita epävarmuuksia polun toteutumisessa on ensinnäkin suurempien resurssien riittävyys ja allokointi polun eri vaiheissa ja eri asioissa eri toimijoiden toimintaan. Toiseksi polun toteutuminen vaatii myös runsaasti välillisten resurssien riittävyyttä ja allokointia toimivasti, jotta toimijoilla on mahdollisuudet olla osallisina riittävällä panoksella.

5. Poliittikkaperiaatteiden toteutuminen

Ensimmäiset kolme poliittikkaperiaatetta (alakappaleet 5.1.-5.3.) linkittyvät sivistyksen ja kasvatuksen teemassa toisiinsa monin tavoin, ja ollessaan keskenään ja yleisen poliittikkakentän kanssa linjassa, tukevat arvopohjan ja elämäntapojen muutosta.

5.1 Oikeudenmukaisuuden varmistaminen

Oikeudenmukaisuuden varmistaminen näkyy polulla useissa eri kohdissa. Ensinnäkin tämä näkyy siinä, että polulla on otettu laajasti huomioon erilaisten ja erilaisiin perusteisiin pohjautuvien opetuksen, osaamisen ja sivistyksen tarjoajien ja mahdollistajien tasapuolinen kohtelu ja niiden näkyminen toimijoina. Tämä myös edistää kansalaisten oikeudenmukaisista tavoittamista, kun polulla huomioidut erilaiset tahot ja toimijat tarjoajat tavoittavat yhdessä kattavammin eri kansalais- ja ikäryhmät. Polulla ei korosteta erikseen mitään formaalia opetusta, kasvatusta sekä non- ja informaalia tahoja, vaan niitä halutaan tukea tasapuolisesti.

Tämä edistää myös kansalaisten oikeudenmukaista kohtelua. Toiseksi polulla huomioidaan passiivisten, syrjäytymisvaarassa olevien ryhmien ja erilaisten oppijoiden huomioiminen, mikä myös edistää polun oikeudenmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta. Tämä huomioiminen sisältää myös koulutukseen pääsyn yhdenvertaisuuden edistämisen ja esteiden purkamisen.

Lisäksi polulla esitetään vaihtoehtoisena toimena henkilökohtaista ympäristöjalanjälkitiliä, jos pehmeämmät ja ensisijaiset toimet eivät ole saaneet aikaan kestävästä kehitystä edistävän osaamisen ja kansalaistaitojen valtavirtaistumista. Asiantuntijaryhmämme mielestä tämä on viimesijainen keino, jota ei haluta, koska se voi syyllistää ihmisiä ja näin vaikuttaa ei-toivotulla tavalla. Tällaisen ratkaisun tulisi siis pohjautua tutkittuun tietoon ja huolellisiin arvioihin. Mutta ei toisaalta ole myöskään oikeudenmukaista, jos toiset piittaamattomuuttaan voivat pilata toisten elinehdot, minkä takia toisten suuremmat päästövaatimukset voidaan nähdä oikeudenmukaisena vaatimuksena polulla. Näiden vaihtoehtoisten toimien näkymistä polulla perustellaan myös tulevien sukupolvien oikeudenmukaisella oikeudella hyvään tulevaisuuteen ja puhtaaseen ympäristöön ja luonnonvaroihin, mikä on myös yksi taloudellisen kestävästä kehityksen kulmakivistä _ eli huomioidaan myös tulevien sukupolvien oikeudet.

Kestävien elämäntapojen valtavirtaistuminen edellyttää muutoksia totuttuihin käytäntöihin ja toimintoihin, ja on tärkeää kysyä minkälaiset muutokset ovat oikeutettuja, mutta toisaalta jos vapaaehtoisuuteen perustuva kehityskulku ei toteudu, kestävyyskriisin edetessä ollaan joka tapauksessa ympäristömuutoksen aiheuttaman pakon edessä valintojen suhteen.

5.2 Koko yhteiskunnan osallistaminen ja osallisuus

Tämä politiikkaperiaate nivoutuu polulla yhteen oikeudenmukaisuuden toteutumisen politiikkaperiaatteen kanssa. Polun avulla halutaan edistää koko yhteiskunnan osallistamista ja osallisuutta ja toimijuutta laajasti.

Koko yhteiskunnan osallistaminen näkyy polulla myös polun loppuvaiheen vaihtoehtoisessa toimenpiteessä eli henkilökohtaisessa ympäristöjalanjälkitilissä, jota tarvitaan, jos pehmeämmät ja ensisijaiset toimet eivät ole saaneet aikaan kestävästä kehitystä edistävän osaamisen ja kansalaistaitojen valtavirtaistumista. Onhan meillä kaikilla yhteiskunnan jäsenenä muitakin velvollisuuksia (esim. verovelvollisuus jne.), joten jatkossa meillä saattaa olla myös velvollisuus elää kestävien elämäntapojen mukaan, kuten esimerkiksi kestävästä kehityksen kansalaisvelvollisuudet, velvollisuus kierrättää, velvollisuus elää vähäpäästöisesti jne.

5.3 Heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen (Leave no-one behind)

Myös heikoimmassa asemassa olevien korostettu huomioiminen näkyy polussa samoin kuin kohdissa 6.1-6.2 aiemmin on kuvattu kahden muuan läheisesti tähän sidoksissa olevan politiikkaperiaatteen kohdalla. Suomalaisessa formaalissa koulutusjärjestelmässä on jo olemassa työkaluja ja toimijoita heikoimmassa asemassa olevien huomioimiseksi, jos tulevaisuudessa vain on tähän kohdistaa riittävästi resursseja. Polussa halutaan myös tuoda esille, että samanlainen huomioiminen tulisi kattaa vapaata sivistystyötä tekevät toimijat sekä

kansalaisjärjestöt, yhdistykset ja vapaa-ajan toiminnan. Polulla on tunnistettu heikoimmassa asemassa oleviksi mm. passiiviset ryhmät, syrjäytymisvaarassa olevat ryhmät sekä erilaiset oppijat

5.4 Pitkäjänteisyyden ja kansallisen politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen

Pitkäjänteisyys ja kansallisen politiikkajohdonmukaisuuden varmistaminen näkyy polussa siinä, että koulutus- ja kasvatusektorin näkökulmasta on paljon ns. sisäänrakennettuja elementtejä ja rakenteita, joista hallitus tai eduskunta ei suoraan päättä (mm. Opetussuunnitelmien perusteet). Näin ollen sisällöt päätetään pitkäjänteisesti ja laajassa yhteistyössä ilman taajaa poliittista heilahtelua. Myös opetuksenjärjestäjien (mm. korkeakoulujen) autonomia suojaa poliittiselta heilunnalta. Mutta toisaalta koulutuksen, kasvatuksen sivistystyön ja kolmanne sektorin rahoituksen heilunta voi heikentää pitkäjänteisyyttä.

Polun mukaan politiikkajohdonmukaisuus tulisi ilmetä strategioiden toteutuksessa _ mm. kestävän kehityksen taitojen kansallinen strategia tulisi näkyä laajempina kuin vain koulutuksen, kasvatuksen ja vapaan sivistystyön näkökulmasta.

Riskinä pitkäjänteisyydelle ja kansalliselle politiikkajohdonmukaisuudelle polussa ovat sen riippuvuudet muiden teemojen polkuihin. Miten esimerkiksi tieto ja ymmärrys muuttuvat muiden polkujen arvoiksi? Ja miten vaikuttaa se, että aika, jossa elämme on johtanut arvojen polarisaatioon riippumatta siitä, että koulutussisällöt ja -pyrkimykset ovat jo osin muuttuneet siihen suuntaan, että ne tukevat kestävää kehitystä. Tämä on polussa tärkeää, koska polarisoitunut keskustelukulttuuri voi rajata mahdollisuuksia kulttuurisen muutoksen aikaansaamiseksi. Tällöin tiedon ja osaamisen muuttuminen teoksi ja arvoiksi voi olla rajallista.

5.5 Globaalin vastuun ja globaalin johdonmukaisuuden varmistaminen

Polussa huomioitu globaali vastuu ja ulottuvuus. Polun onnistumisen kannalta on tärkeää, että nämä tulisi huomioida kestävän kehityksen taitojen kansallisessa strategiassa. Polussa tuodaan esille, että Suomella on mahdollisuus onnistuessaan toimia globaalina vaikuttajana ja ratkaisija koulutussektorilla ja osaamisen kehittämisessä sekä auttaa ratkomaan ongelmia muualla. Polussa tuodaan kuitenkin esille globaalin ulottuvuuden suunta kahteen suuntaan; toisaalta Suomi voi olla koulutusviejä, mutta Suomi olisi myös aktiivinen koulutus- ja osaamistuoja. Polku tuo esille epävarmuuden, että Suomi olisi vain kestävän kehityksen ja koulutuksen mallimaa. Lisäksi polku korostaa, että globaali vastuu ja globaali vaikuttaminen on kahdensuuntainen prosessi. Esimerkiksi tietoa, osaamista ja ratkaisuja kannattaa polun mukaan hakea ulkomailta. Polun mukaan globaali toimijuus sisältää kehitysyhteistyötä sekä muuta globaalia yhteistoimijuutta. Polkua laadittaessa tunnistettiin epävarmuudeksi se, että erinomaiset kansalliset oppimistulokset kansainvälisessä vertailussa herättävät kansainvälistä kiinnostusta, mutta vastaavasti laskevat oppimistulokset vähentävät kiinnostusta Suomea kohtaan. Globaalin vaikuttajuuden kannalta olisi tärkeää ylläpitää tai jopa nostaa kansallisia oppimistuloksia kansainvälisessä vertailussa, eikä menettää aiemmin saatua hyvää mainetta. Yhteenvetona

todettakoon, että globaali vaikuttajuus edellyttää aitoa vuorovaikutusta kansainvälisten kumppaneiden keske.

5.6 Kestävän kehityksen politiikan muutosvoimaisuus

Kestävän kehityksen politiikan muutosvoimaisuuden politiikkaperiaate heijastuu tähän polkuun siinä, että periaate korostaa eri polkujen välisiä mahdollisia kitkoja ja ristiriitoja. Miten tämä polku voi konkreettisesti tukea muiden muutosalueiden polkujen toteutumista? Ja toisaalta miten muiden muutosalueiden polkujen toimet saattavat riskeerata tämän polun onnistumista. Tämä tarkoittaa sitä, että tavoiteltavia muutoksia ei voida toteuttaa ja saavuttaa yhden muutosalueen ja polun sisäisillä toimilla, vaan siihen tarvitaan muutosalueiden polkujen sujuvaa yhteyttä. Esimerkiksi politiikan muutosvoimat, resurssien mahdollistaminen ja tavoiteltu koherentti yhteiskunnan muutos ovat yhteisiä eri poluille. Muutoksen onnistuminen perustuu siis politiikan yhdenmukaiseen ja pitkäjänteiseen suuntautumiseen kestävyysmurrokseen (mm. suhteessa talouteen ja osallisuuteen) ja kestävää kehitystä edistävän osaamisen tietoisuuden ja arvojen kehitykselle, jotka yhdessä ohjaavat kestävien elämäntapojen valtavirtaistumiseen. Muutosten yhteydessä ristiriitatilanteissa ristiriitoja voitaisiin purkaa esimerkiksi ottamalla aiheet avoimeen keskusteluun (mm. talous ja luonnon hyödyntäminen, oikeudenmukaisuus).

